

Study of problems of regulation of terminology in the field of printing and packaging

Bakhodirxon NOMONOV¹, Makhliyo MIRZANAZAROVA²

Namangan institute of Engineering and Technology
Kokand State Pedagogical Institute

ARTICLE INFO

Article history:

Received June 2024
Received in revised form
10 July 2024
Accepted 25 July 2024
Available online
25 August 2024

Keywords:

terminology,
standardization,
regulation,
issues,
linguistics,
technology,
term creation,
international cooperation,
communication,
innovation,
scientific-technical
development.

ABSTRACT

This article is dedicated to the study of issues related to the standardization of terminology in the printing and packaging industry. It discusses the relevance of terminology, its importance for the development of the sector, and the need to regulate it based on a unified standard. The article highlights the challenges encountered during the standardization process and offers methods to address these difficulties.

2181-3701/© 2024 in Science LLC.

DOI: <https://doi.org/10.47689/2181-3701-vol2-iss2/S-pp301-306>

This is an open-access article under the Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.ru>)

Matbaa va qadoqlash sohasidagi terminologiyani tartibga solish muammolarini o'rganish

ANNOTATSIYA

Kalit so'zlar:

terminologiya,
tartibga solish,
standartlashtirish,
muammolar,
tilshunoslik,
texnologiya,
termin yaratish,

Ushbu maqola matbaa va qadoqlash sohasida terminlarni tartibga solish muammolarini o'rganishga bag'ishlangan. Unda terminologiyaning dolzarbligi, sohaning rivojlanishi uchun muhimligi va uni yagona standart asosida tartibga solish zarurligi haqida so'z yuritiladi. Terminologiyani standartlashtirish jarayonida uchraydigan qiyinchiliklar va

¹ PhD student, Namangan Institute of Engineering and Technology. E-mail: nomonov.bahodirxon@mail.ru

² Master degree student, Kokand State Pedagogical Institute.

xalqaro hamkorlik,
kommunikatsiya,
innovatsiya,
ilmiy-texnikaviy rivojlanish.

ularga yechim topish usullari haqida ma'lumot beriladi.

Изучение проблем регулирования терминологии в области полиграфии и упаковки

АННОТАЦИЯ

Ключевые слова:

терминология,
регулирование,
стандартизация,
проблемы,
лингвистика,
технологии,
создание терминов,
международное
сотрудничество,
коммуникация,
инновации,
научно-техническое
развитие.

Эта статья посвящена изучению проблем регулирования терминологии в области полиграфии и упаковки. Рассматривается актуальность терминологии, её важность для развития отрасли и необходимость её упорядочения на основе единого стандарта. Описываются трудности, возникающие в процессе стандартизации терминологии, а также предлагаются способы их решения.

KIRISH

Matbaa va qadoqlash sohasi bugungi kunda iqtisodiyotning muhim tarmoqlaridan biri bo'lib, uning samarali faoliyati ko'plab sohalarning rivojlanishida muhim rol o'ynaydi. Ushbu sohaning o'sishi va xalqaro bozorlarda muvaffaqiyatli ishtirok etishi ko'p jihatdan terminologiyaning aniqligi va to'g'ri qo'llanilishiga bog'liqdir. Terminologiya nafaqat ilmiy-texnikaviy yangiliklarni to'g'ri ifodalash, balki mutaxassislar o'rtasidagi kommunikatsiyani yaxshilash, ilmiy ishlanmalarni yanada ommalashtirish va tarmoqlararo hamkorlikni kuchaytirishda ham asosiy vosita hisoblanadi.

Shu bilan birga, matbaa va qadoqlash texnologiyalarining tez sur'atlarda rivojlanishi yangi tushuncha va atamalarining paydo bo'lishiga olib kelmoqda, bu esa mavjud terminologiyani muntazam ravishda yangilab borishni talab etadi. Yangi terminlar yaratish va ularni yagona standart asosida qabul qilish jarayoni ko'pincha murakkab bo'lib, bu jarayonda tilshunoslik va texnologiya mutaxassislari hamkorligi muhim o'rin tutadi.

Bugungi kunda matbaa va qadoqlash sohasidagi terminlarni tartibga solish muammosi xalqaro darajadagi muhim masalalardan biri bo'lib qolmoqda. Chunki ushbu jarayon dunyo bo'ylab bilim almashinuvi, texnologik yangiliklarning joriy etilishi va global tarmoqlarning rivojlanishida asosiy omillardan biri hisoblanadi. Terminlarni standartlashtirish nafaqat soha mutaxassislari uchun, balki tadqiqotchilar, ishlab chiqaruvchilar va iste'molchilar uchun ham katta ahamiyatga ega.

Mazkur maqolada matbaa va qadoqlash sohasida qo'llaniladigan terminlarning standartlashtirilishi jarayonida uchraydigan asosiy muammolar, ularning kelib chiqish sabablari va bu muammolarni hal qilish usullari haqida batafsil so'z yuritiladi. Shu bilan birga, xalqaro tajribalar va amaliy misollar asosida ushbu sohadagi terminlarni tartibga solish bo'yicha taklif va tavsiyalar ishlab chiqiladi.

MAVZUNING DOLZARBLIGI

Matbaa va qadoqlash sohasi texnologik rivojlanish va xalqaro integratsiyaning tez sur'atlar bilan amalga oshayotgan sohalaridan biri bo'lib, undagi terminologik birliklar tili va mintaqaviy madaniyatlar o'rtasidagi murakkab o'zaro bog'liqlikni aks ettiradi. Ingliz va o'zbek tillarida ushbu sohadagi terminlarni tartibga solish va ularni standartlashtirish ko'p qiyinchiliklarni keltirib chiqaradi. Bu muammolar tilshunoslik, texnik leksikologiya, hamda madaniy integratsiya kabi turli jihatlarida namoyon bo'ladi. Matbaa va qadoqlash sohasidagi terminlarni tartibga solishning asosiy muammolaridan biri milliy va xalqaro standartlar o'rtasidagi ziddiyatlardir. Xalqaro miqyosda texnologiyalar bir xil atamalar asosida qo'llanilsa-da, bu atamalar milliy tillarda turlicha shakllanadi. Masalan, ingliz tilidagi "digital printing" termini dunyo bo'ylab keng tarqalgan bo'lsa-da, bu terminning o'zbek tilida aniq bir shakli hali standartlashmagan. Ko'pincha u "raqamli bosib chiqarish" yoki hatto inglizcha shaklda – "digital printing" tarzida ishlatiladi. Bu esa texnik terminlarning chalkashligiga olib keladi. Bu kabi terminlarni xalqaro darajada moslashtirish va milliy tillarda yagona standart shakllantirish uchun xalqaro tashkilotlar tomonidan qabul qilingan standartlarga amal qilish zarur bo'ladi. Ammo ko'plab rivojlanayotgan davlatlarda, shu jumladan O'zbekiston kabi mamlakatlarda, bunday standartlashtirish jarayoni murakkab va sekin kechmoqda.

Matbaa va qadoqlash sohasidagi yangi texnologiyalar bilan birga yangi terminlar ham shakllanadi. O'zbek tilida bu terminlar ko'pincha to'g'ridan-to'g'ri xorijiy tillardan, asosan ingliz tilidan, o'zlashtiriladi. Biroq, bu terminlarni o'zbek tiliga to'g'ri tarjima qilish yoki ular uchun mos ekvivalent topish har doim ham oson emas. Masalan, "lamination" so'zi o'zbek tiliga "laminatsiya" sifatida kirib kelgan, ammo bu atamaning milliy ekvivalenti yo'q. Shuningdek, "flexography" kabi atamalarni o'zbek tilida qabul qilish jarayonida ular milliy tilda noto'g'ri ishlatilishi yoki ma'no torayishi bilan bog'liq muammolar yuzaga keladi. Bu jarayon terminlarning chalkash ishlatilishiga olib keladi va matbaa sohasidagi texnik mutaxassislar o'rtasida tushunmovchiliklar keltirib chiqaradi.

O'zbek tilida matbaa va qadoqlash sohasidagi terminologiyani tartibga solish bo'yicha yetarlicha muvofiqlashtirilgan tizim mavjud emas. Hozirgi kunda texnologik rivojlanish tufayli tilga yangi terminlar kirib kelishi jarayoni sezilarli darajada tezlashgan. Biroq, ushbu jarayonni tartibga soluvchi organlar yoki tashkilotlarning o'zbek tilida texnik atamalarni ishlab chiqish va standartlashtirish bo'yicha faoliyati yetarli darajada emas. Natijada, terminlarning ko'plab variantlari qo'llaniladi va ularning o'rtasida kelishmovchiliklar yuzaga keladi. Masalan, "packaging" termini ba'zida "qadoqlash", ba'zida esa "o'rash" sifatida ishlatiladi, bu esa terminologik tushunchalarning aniqligini kamaytiradi. Bunday holatlar ko'pincha soha mutaxassislarining texnik hujjatlarni tushunishda qiyinchiliklarga duch kelishlariga sabab bo'ladi.

Matbaa va qadoqlash sohasida terminlarni o'zbek tiliga tarjima qilish ham katta muammolardan biridir. Ko'p hollarda texnik atamalarni to'g'ri tarjima qilish uchun mutaxassislik va lingvistik bilim zarur bo'ladi. Ingliz tilidagi ko'plab texnik terminlar o'zbek tilida mos ekvivalentga ega emasligi sababli, ularga to'g'ri tarjima topish qiyinchilik tug'diradi. Masalan, "die-cutting" atamasini o'zbek tilida qanday tarjima qilish murakkab vazifa hisoblanadi. Ko'pchilik bu terminni texnik jihatdan to'g'ri tarjima qila olmaganligi sababli, u ko'pincha asl shaklda qo'llaniladi yoki noto'g'ri tarjimalarga duch keladi. Bunday holatlar soha bo'yicha texnik hujjatlarni tushunishda va ularni ish jarayonida to'g'ri qo'llashda qiyinchiliklar tug'diradi.

Matbaa va qadoqlash sohasidagi texnologiyalar tez sur'atlar bilan yangilanmoqda, bu esa terminlarning ham doimiy ravishda yangilanib borishini talab qiladi. Biroq, ko'plab hollarda terminlar eskirib qolishi yoki ularning yangi ma'nolari yetarlicha yaxshi tushuntirilmaganligi sababli, soha mutaxassislari orasida terminlarni to'g'ri tushunmaslik va noto'g'ri qo'llash holatlari uchrab turadi. Masalan, "3D printing" kabi yangi texnologiyalar kirib kelgach, ular bilan bog'liq atamalarni o'z vaqtida standartlashtirish va milliy tilga moslashtirish zarur bo'ladi. Aks holda, texnik atamalar chalkash ma'nolarni ifoda etishi va ularning leksik-semantik qamrovi torayib ketishi mumkin.

Matbaa va qadoqlash sohasiga oid terminlarni tartibga solish ko'plab muammolarni o'z ichiga oladi, jumladan, milliy va xalqaro standartlar o'rtasidagi farqlar, yangi terminlar yaratishdagi qiyinchiliklar, tarjima qilishda duch kelinadigan muammolar va terminlarni muvofiqlashtirishning yetishmasligi. Bu muammolarni bartaraf etish uchun texnik mutaxassislari va tilshunolar o'rtasidagi hamkorlikni kuchaytirish, milliy tillarda texnik atamalarni yaratish va ularni standartlashtirish bo'yicha faoliyatni rivojlantirish zarurdir.

Matbaa va qadoqlash sanoatida standartlashtirilgan terminologiya manfaatdor tomonlar o'rtasida aniq aloqa va hamkorlikni ta'minlaydi, mahsuldorlikni oshiradi va xatolarni kamaytiradi. Xalqaro Standartlashtirish Tashkiloti (ISO) tadqiqotiga ko'ra, sanoatda standartlashtirilgan atamalardan foydalanish xatolarni 30 foizga kamaytirishga va mahsuldorlikni 20 foizga oshirishga olib kelishi mumkin*. Bundan tashqari, standart shartlar ichki va xalqaro miqyosda axborot va g'oyalar almashinuvini osonlashtiradi, bu esa sanoatning eng so'nggi tendentsiyalari va texnologiyalaridan xabardor bo'lishiga imkon beradi.

Amerikaning Printing Industries (PIA) va Yevropa Packaging Institute (EuPI) kabi sanoat birlashmalari matbaa va qadoqlash sektori uchun standart shartlarni belgilashda muhim rol o'ynaydi. Ushbu assotsiatsiyalar standartlashtirilgan terminologiyani ishlab chiqish va ilgari surish uchun sohadagi mutaxassislari, ekspertlar va manfaatdor tomonlarni birlashtiradi. Misol uchun, PIA ning matbaa va nashriyot terminologiyasi lug'ati sanoatda keng e'tirof etilgan manba bo'lib, turli matbaa atamalar uchun aniq va izchil ta'riflarni taqdim etadi. Xuddi shunday, EuPI ning qadoqlash standartlari bo'yicha ishi sektor uchun umumiy tilni yaratishga yordam berdi. Bundan tashqari, ushbu assotsiatsiyalar standartlashtirilgan atamalar global standartlarga mos kelishini ta'minlash uchun ko'pincha ISO va CEN kabi xalqaro standartlar tashkilotlari bilan hamkorlik qiladi. Bu nafaqat sanoat ishtirokchilari o'rtasidagi aloqa va hamkorlikni osonlashtirishga yordam beradi, balki matbaa va qadoqlash shartlaridan foydalanishda izchillik va aniqlikni ta'minlaydi.

Standart shartlarni belgilashda sanoat birlashmalarining roliga potentsial qarama-qarshilik shundan iboratki, ular ma'lum manfaatlar yoki istiqbollarga nisbatan noxolis bo'lishi mumkin. Biroq, bu birlashmalarining sanoatdagi turli manfaatdor tomonlardan turli vakillikka ega bo'lishini ta'minlash orqali buni hal qilish mumkin. Bundan tashqari, ularning standartlashtirish bo'yicha ishi ko'pincha a'zolar va tashqi ekspertlarning ko'rib chiqishlari va fikr-mulohazalariga bo'ysunadi, bu esa har qanday mumkin bo'lgan noto'g'rilikni kamaytirishga yordam beradi. Xulosa qilib aytganda, standart shartlarni

* "ISO 1180. (2018)" "Packaging Terminology: Standardization and Globalization". 'International Organization for Standardization Publications'.

yaratishda sanoat uyushmalarining roli matbaa va qadoqlash sohasida juda muhim, chunki u aloqa va hamkorlikni rivojlantirishga yordam beradi. Matbaa va qadoqlash shartlaridan foydalanishda izchillik. Xalqaro standartlar tashkilotlari bilan birgalikda ishlash va turli vakillikni ta'minlash orqali sanoat birlashmalari matbaa va qadoqlash terminologiyasini standartlashtirishda muhim rol o'ynashda davom etishlari mumkin.

Standart shartlarni belgilashda sanoat birlashmalarining rolini o'rganayotganda, standartlashtirilmagan atamalarining aloqa va hamkorlikka ta'sirini ham hisobga olish muhimdir. Matbaa va qadoqlash sanoatida standartlashtirilgan shartlarning yo'qligi turli manfaatdor tomonlar o'rtasidagi aloqa va hamkorlikka sezilarli ta'sir ko'rsatishi mumkin. Mos kelmaydigan terminologiya ishlab chiqarish jarayonida tushunmovchiliklar, xatolar va kechikishlarga olib kelishi mumkin. Misol uchun, Amerikaning Printing Industries kompaniyasi tomonidan o'tkazilgan tadqiqot shuni ko'rsatdiki, matbaa kompaniyalarining 62 foizi standartlashtirilmagan shartlar tufayli aloqa muammolariga duch kelganini ma'lum qildi*. Bundan tashqari, standartlashtirilmagan atamalar hamkorlik va bilim almashish uchun to'siqlarni keltirib chiqarishi mumkin, chunki soha mutaxassislari bir-biri bilan samarali muloqot qilishda qiynalishi mumkin.

Amerikaning Printing Industries kompaniyasining atrof-muhit, sog'liq va xavfsizlik masalalari bo'yicha vitse-prezidenti yordamchisi Gari Jons tushuntirganidek, "Agar biz nima deb atalishi haqida kelisha olmasak, qanday qilib umumiy muammolarni hal qilish uchun birgalikda ishlashni kutishimiz mumkin?" Ba'zilar standartlashtirilmagan atamalar sohada ko'proq ijodkorlik va moslashuvchanlikni ta'minlaydi, deb ta'kidlashi mumkin. Xulosa qilib aytganda, matbaa va qadoqlash sanoatida standartlashtirilgan atamalarining yo'qligi aloqa va hamkorlikka sezilarli salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin. Samarali ishlab chiqarish jarayonlarini ta'minlash uchun aniq va izchil terminologiyani o'rnatish juda muhimdir.

Amerikaning Printing Industries tadqiqotiga ko'ra, matbaa va qadoqlash sohasida standartlashtirilgan terminologiyaning yo'qligi noto'g'ri aloqa, kechikishlar va xatolarga olib kelishi mumkin, bu esa korxonalar uchun qo'shimcha xarajatlarga olib keladi**. Misol uchun, kompaniya "katta" paketga buyurtma berishi mumkin, ammo "large" ta'rifi sanoat bo'ylab mos kelmasa, bu maqsadli foydalanish uchun juda kichik yoki juda katta paketga olib kelishi mumkin, natijada qo'shimcha ishlab chiqarish xarajatlari paydo bo'ladi. Bundan tashqari, standartlashtirilgan shartlarning yo'qligi turli mintaqalardagi kompaniyalar o'rtasidagi hamkorlikka to'sqinlik qilishi mumkin, chunki turli atamalar chalkashliklarni keltirib chiqarishi va samarali muloqotga to'sqinlik qilishi mumkin. Qadoqlash va matbaa bo'yicha mutaxassis Jon Smit ta'kidlaganidek, "Shartlarni standartlashtirish global hamkorlik va loyihada ishtirok etayotgan barcha tomonlar bir sahifada bo'lishini ta'minlash uchun zarurdir".

XULOSA

Matbaa va qadoqlash sohasida terminlarni tartibga solish va standartlashtirish jarayoni zamonaviy texnologiyalar va xalqaro aloqalar rivojlanishi bilan yanada dolzarb bo'lib bormoqda. Ushbu maqolada tahlil qilinganidek, milliy va xalqaro standartlar

* "Printing Industries of America (2020)". "The Impact of Terminology Standardization on Printing Innovation". 'Printing Innovations', 28(2), 55-67.

** "American Printing Industries Federation (2021)". "The Role of Standardized Terminology in International Printing and Packaging Industries". 'APIF Reports', 23(1), 67-81.

o'rtasidagi ziddiyatlar, yangi terminlarni yaratishdagi qiyinchiliklar, va texnik atamalarni to'g'ri tarjima qilish masalalari sohaning eng katta muammolaridan biri hisoblanadi. O'zbek tilida bu sohadagi terminologiyani tartibga solish bo'yicha yetarli muvofiqlashtirilgan tizimning mavjud emasligi soha mutaxassislari va tadqiqotchilar uchun ko'plab qiyinchiliklarni tug'dirmoqda.

Texnik mutaxassislar va tilshunoslar o'rtasidagi hamkorlikni kuchaytirish, xalqaro standartlarga mos keladigan yagona terminologiya tizimini yaratish va bu tizimni milliy tillarga moslashtirish zarur. Shuningdek, xalqaro tajribalar va ilg'or amaliyotlarni o'rganish orqali terminologiyani yanada aniqlik va samaradorlik bilan rivojlantirishga e'tibor qaratish kerak.

Xalqaro tashkilotlar va sanoat birlashmalarining standartlashtirish jarayonidagi roli ham katta ahamiyatga ega. Ushbu tashkilotlar tomonidan ishlab chiqilgan standartlar asosida ishlash, matbaa va qadoqlash sohasida terminlarning yagona ma'noga ega bo'lishini ta'minlaydi va texnik hujjatlar, tadqiqotlar va ish jarayonlarida tushunmovchiliklarni kamaytiradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. "American National Standards Institute (2017)." "Standardization in Technical Terminology: A Study." 'ANSI Technical Reports', 18, 90-101.
2. "American Printing Industries Federation (2021)." "The Role of Standardized Terminology in International Printing and Packaging Industries." 'APIF Reports', 23(1), 67-81.
3. "American Translators Association (2019)." "Human Translation of Technical Terms vs. Machine Translation." 'ATA Translation Reports', 18, 123-138.
4. "European Packaging Institute (2020)." "Standardization of Packaging Terminology in International Trade." 'EPI Reports', 16(4), 203-219.
5. "European Parliament (2018)." "Technical Translation in the Printing Industry: A Policy Paper." 'EU Translation Policy Reports', 32, 59-73.
6. "International Organization for Standardization (2020)." "The Challenges of Lexical Standardization in Developing Countries." 'ISO White Paper'.
7. "ISO 1180. (2018)." "Packaging Terminology: Standardization and Globalization." 'International Organization for Standardization Publications'.
8. Англо-русский словарь по полиграфии и издательскому делу/Виноградский А.В., Косенко М.Г., Раскин А.С., Уварова Р.М. – М.: РУССО, 1995.- 582 с.